

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Girişimcilik ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Gelişen Piyasalar Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme*

Oğuzhan GÜMÜŞ, Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, e-posta: y171303012@ogr.ikcu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4780-7472>

Dr. Öğr. Üyesi Emine Beyza SATOĞLU, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, e-posta: eminebeyza.satoglu@ikc.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6299-8863>

Öz

Bu çalışma, kalkınmanın önemli bir unsuru olan doğrudan yabancı yatırımlar ile giderek önem kazanan girişimcilik kavramı arasındaki ilişkiyi gelişen piyasalar özelinde ampirik olarak incelemektedir. Bu bağlamda, Küresel Girişimcilik Endeksi (GEM) verileri kullanılarak 17 adet gelişmekte olan ülke için 2010-2019 yıllarını kapsayan panel veri seti oluşturulmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların girişimcilik üzerindeki etkisi tesadüfi etkiler panel veri yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ev sahibi piyasalarda yerel girişimcilik faaliyetlerine istatistiki olarak anlamlı ve olumlu etkisi olduğu sonucunu göstermektedir. Ülke grupları incelendiğinde OECD ülkeleri içinde yer alan gelişen piyasa ekonomileri için yabancı yatırımların girişimcilik faaliyetlerini olumlu etkilediği sonucu bulunmuştur. BRICS ülkeleri için ise kurulan dört modelde de doğrudan yabancı yatırımlar pozitif katsayılı fakat istatistiki olarak anlamsızdır. Araştırmada yer alan ülkeler coğrafi olarak incelendiğinde, Asya ve Avrupa'da yer alan gelişen piyasalar için doğrudan yabancı yatırımların girişimcilik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir olduğu bulunmuştur. Güney Amerika ülkelerinde ise pozitif ilişki istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır.

* Bu çalışma 1. yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Girişimcilik, Gelişen Piyasa Ekonomileri, Panel Veri Analizi, GEM.

Makale Gönderme Tarihi: 08.01.2023

Makale Kabul Tarihi: 12.03.2023

Önerilen Atıf:

Gümüş, O. ve Satoğlu, E. B. (2023). Girişimcilik ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Gelişen Piyasalar Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(3): 369-383.

Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences

2023, 6(3): 369-383. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1189](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1189)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Entrepreneurship and Foreign Direct Investments: An Empirical Analysis on
Emerging Markets

Oğuzhan GÜMÜŞ, MSc. Student, İzmir Katip Çelebi University, Institute of Social Sciences,
İzmir, e-mail: y171303012@ogr.ikcu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4780-7472>

Assistant Prof. Dr. Emine Beyza SATOĞLU, İzmir Katip Çelebi University, Faculty of Economics
and Administrative Sciences, İzmir, e-mail: eminebeyza.satoglu@ikc.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6299-8863>

Abstract

Focusing on emerging market economies, this study empirically examines the relationship between foreign direct investments and the concept of entrepreneurship which has gained importance in recent years. For the empirical analysis, using the Global Entrepreneurship Index (GEM) a panel data of 17 emerging market countries for the years 2010-2019 is created. Methodologically, the effects of foreign direct investments on entrepreneurship are analyzed using the random effects panel data method. The findings show that foreign direct investments have a statistically significant positive effect on the local entrepreneurial activities of the host emerging markets. When the country groups are examined, the positive impact of the foreign investments on entrepreneurial activities is still evident for both the emerging markets of the OECD countries and for the BRICS countries, but statistically significant only for the OECD countries. When examined geographically, FDI has positive and significant effect on entrepreneurship for emerging market countries in Asia and Europe. For the South American emerging markets, on the other hand, the positive relationship was not statistically significant.

Keywords: Foreign Direct Investment, Entrepreneurship, Emerging Markets, Panel Data Analysis, GEM.

Received: 08.01.2023

Accepted: 12.03.2023

Suggested Citation:

Gümüş, O. and Satoğlu, E. B. (2023). Entrepreneurship and Foreign Direct Investments: An Empirical Analysis on Emerging Markets, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(3): 369-383.

GİRİŞ

1980 sonrası gerçekleşen hızlı küreselleşme ve gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) özelinde yaşanan hızlı piyasalaşma süreci, üretim merkezlerinin doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) yoluyla yer değiştirmesi ile doğrudan ilgilidir. Vaktiyle gelişmiş ülkeler arasında gidip gelen DYY'ler, hem küresel ekonomi içerisindeki payını ciddi oranda artırmış hem de dünyanın hemen hepsini içine alacak şekilde daha geniş bir coğrafyaya dağılmıştır. Bu süreçte özellikle gelişen piyasalara doğru yönelim kayda değer boyuttadır (UNCTAD, 2019). Bugün 21. yüzyılın ilk çeyreğini sonlandırmak üzereyken, yaşanan bu hızlı sürecin daha net bir resmini görebiliyoruz. GOÜ'e akan DYY stokunun özellikle Güney Asya'daki belirli ülkelerde yoğunlaştığını, bu yönde akışın artan maliyetlere rağmen devamlılık gösterdiğini, tedarik zincirlerini Asya'yı merkeze alacak şekilde dönüştürdüğünü ve bu bölgede başta Çin olmak üzere ciddi kalkınma süreçleri yaşanmasında etkili olduğunu net olarak görmekteyiz.

Uluslararası iş bölümündeki bu dönüşümün uluslararası iktisadi çalışmalar açısından yansımaları, DYY'ler üzerine yapılan çalışmalarda artış olmuştur. Bir ülkeye DYY'lerin akışını ve düzeyini hangi faktörler belirler sorusunun yanında bu yatırımların ev sahibi ve orijin ülke ekonomilerine olan etkilerinin ne olduğu sorusu ortaya konulmuş ve konu sıklıkla çeşitli makro göstergeler ve yerel kurumlar çerçevesinde ele alınmıştır (Backer ve Sleuwaegen, 2003; Barbosa ve Eiriz, 2009; Ayyagari ve Kosová, 2010; Lee vd., 2014; Apostolov, 2017; Nxazonke ve van Wyk, 2019). Fakat bu makro değerleri oluşturan mikro düzeyli, işletme stratejileri ve yerel ekonomik aktörleri inceleyen analizler yeterli düzeyde yapılmamıştır. Bu bağlamda girişimcilik konusu ile DYY'ler arasındaki ilişki uluslararası iktisat çalışmalarında sıklıkla ihmal edilen bir olgudur.

Küresel Girişimcilik Endeksi (GEM) tarafından "bireyler veya kurulu bir işletme tarafından, yeni bir işletme organizasyonu yaratılması veya mevcut bir işletmenin genişletilmesi gibi yeni bir girişimde bulunmak" (GEM, 2020: 22) olarak tanımlanan girişimcilik kavramı Schumpeter'e kadar olan dönemde ana akım iktisadi düşüncede fazlaca yer bulmamıştır. Bunun sebebi, tam rekabetçi piyasa varsayımı altında girişimciliğe ihtiyacın olmadığı, bireylerin ekonomide üretici ve tüketici olarak bulunduğu bir ekonomik model olan genel denge teorisinin ön plana çıktığı neoklasik yaklaşımlardır (Landström, 2005: 29-30).

20. yüzyıl ile birlikte Joseph Schumpeter'in çalışmaları girişimci ve girişimcilik kavramlarına büyük katkıda bulunmuştur. Schumpeter'in girişimcilik ile ilgili kullandığı kavram "yaratıcı yıkımdır". Girişimciler, Schumpeter'in 'yaratıcı yıkım' olarak tanımladığı, ekonomide var olan statükoyu bozan bir kalkınma sürecini başlatan, süreci öncüleyen ve ilerleten yenilikçi kişilerdir (Dees, 1998: 1-2).

Schumpeter sonrası dönemde, Kirzner (1973) konuyu ele almış Schumpeter'in görüşünün aksine girişimcileri iktisadi süreçleri rayına oturtan kişiler olarak tanımlamıştır. Kirzner'e göre girişimcilerin en önemli özelliği, ekonomiyi dengeye ulaştırarak daha verimli bir kaynak dağılımı sağlamalarıdır. Çünkü Kirzner'e göre, ekonomide yaşanan dengesizlikler herhangi bir ekonomik aktör tarafından değerlendirilmeyen çeşitli fırsatlar yaratmaktadır. Girişimciler ise böyle bir ortamda ön plana çıkarak bu fırsatları değerlendirirler. Böylelikle, ekonomideki dengesizlik durumunu sonlandırırlar ve kaynak dağılımını da daha verimli hale getirirler (Sciascia ve Vita, 2004: 9; Kirzner, 1997: 72).

Küreselleşme süreciyle birlikte iktisadi gelişme hız kazanırken inovasyon ve girişimcilik gibi kavramlar ana akım iktisadi analizlerde daha sık yer bulmaya başlamıştır. Makro düzeyde özellikle büyüme ve kalkınma üzerindeki etkileri ile incelenen bu kavramlar, GOÜ açısından da farklılıkları betimleyebilmek için oldukça önemlidir. GOÜ'de girişimcilik faaliyetlerinin artışının, daha fazla yeni firma, hatta yeni sektörlerin oluşumunu meydana getirerek ekonomide verimlilik artışını tetikleyeceği ve işsizliğin azaltılmasına yardımcı olacağı öngörülmektedir. Böylelikle

girişimcilik, ülkelerin sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınma sürecine girmelerine katkı sağlamaktadır (Askın vd., 2011: 71). Dolayısıyla, girişimcilik faaliyetlerinin gelişimi, GOÜ'nün gelişimini anlayabilmek açısından oldukça önemlidir.

Bu bağlamda, çalışmamızda, kalkınmanın önemli bir unsuru olarak görülen DYY'ler ile giderek önem kazanan girişimcilik kavramı arasındaki ilişkiyi inceliyoruz. Çalışmamızın amacı DYY'lerin herhangi bir piyasaya olan akışı ile ev sahibi piyasada ortaya çıkan dönüşümleri anlamaya yönelik çalışmalara, özellikle neden bazı gelişen piyasa ekonomilerinin dış yatırımlardan daha fazla fayda elde ettiğine dair olan tartışmalara katkı sunmak ve nihayetinde 'girişimcilik' gibi gittikçe önem kazanan ve uluslararası iktisat literatüründe sıklıkla ihmal edilen bir iktisadi olguyu uluslararası ekonomik faaliyetlerle ilişkisi açısından incelemektir.

Çalışmamız literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Daha önceki çalışmalarda hakkında yeterli veri seti oluşmamış bir konunun ampirik analizlerle somut biçimde incelenmiş olması, ele alınan örneklemin genişliği, kullanılan değişkenler ve yararlanılan ekonometrik analiz yöntemleri çalışmanın katkıları arasındadır. Ayrıca çalışmamız uygulamanın genişliği dışında konunun özgünlüğü, güncelliği ve çeşitli ülke analizleri ile genişletilmesi yoluyla da literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Çalışmamızın ev sahibi ülke piyasalarının yerel kurum, aktör ve kültürel dinamiklerle şekillenen kompleks yapılarını anlamaya yönelik önemli bir dinamik olan girişimciliğin etkisini ölçerek konunun uluslararası iktisat açısından önemini anlaşılması yönünde de etkisi vardır.

Çalışma esas olarak 4 bölümden oluşmaktadır. Girişi takip eden ikinci bölümünde; konuyla ilgili yapılmış çalışmaların kısa bir özetinin sunulduğu literatür taramasına yer verilmiş, üçüncü bölümde veri seti açıklanıp ampirik analizler gerçekleştirilmiş, dördüncü bölümde ise sonuçlar değerlendirilip çalışma tamamlanmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Girişimcilik konusunda yapılan çalışmaların büyük bölümü girişimcilik kültürü, hükümet politikaları ve kurumsal kalite gibi girişimciliğin belirleyicilerinin tanımlanmasına yönelik olmuştur. DYY'lerin girişimcilik faaliyetleri üzerine etkilerini inceleyen çalışmalar ise yakın zamanda başlamıştır. DYY'lerin girişimcilik üzerindeki etkileri çok uluslu şirket (ÇUŞ) yatırımlarından kaynaklı teknoloji ve yönetsel becerilerin yayılımlarına dayanarak yapılmıştır. Bu çalışmalar DYY'ler ile girişimcilik arasındaki ilişkiyi incelemiş, fakat DYY'lerin girişimcilik üzerinde olumlu veya olumsuz nasıl bir etkisi olduğu konusunda ortak bir görüş sağlamamıştır.

DYY'lerin girişimcilik üzerinde olumlu etkisi olduğu iddiasındaki çalışmalara göre ÇUŞ'ların evsahibi ekonomiye girişi ile birlikte talepte meydana gelen artış ön plana çıkarılmaktadır. Bu durumun hem yeni ürünler hem de yeni sektörlerin meydana gelmesine ve girişimcilik faaliyetlerinin artmasına yol açabileceği öngörülebilir. Özellikle ÇUŞ'ların ara girdilerini evsahibi ülkeden tedarik etmeleri sonucu, tedarikçi endüstride girişimcilik adına fırsatlar meydana gelir. Bu fırsatlar sonucu, girişimcilik faaliyetlerinin artışı ile birlikte, tedarikçi sektörlerdeki firma sayısındaki artışta istihdam üzerinde olumlu bir etki yaratır (Kim ve Li, 2014: 213).

Benzer şekilde, ÇUŞ'ların ev sahibi ekonomide tedarikçi pozisyonda bulunarak daha kaliteli girdiler üretmeleri sonucu da talep artışı meydana gelebilir. Böylelikle, yeni firmaların oluşması teşvik edilmiş olur. Ayrıca, ÇUŞ'lar tarafından eğitilen ve istihdam edilen nitelikli çalışanlar, mevcut işlerinden ayrılarak girişimcilik faaliyetlerinde bulunabilirler ve bu durumda da girişimcilik faaliyetlerinde artış yaşanır (Ayyagari ve Kosová, 2010: 15).

Girişimcilik ayrıca *spillover* (yayılma) etkisi nedeniyle de DYY'ler ile ilişkilendirilmiştir. Acs ve diğerleri (2009) girişimciliğin DYY'ler ile birlikte gelen teknoloji ve yönetsel becerilerin evsahibi ekonomiye yayılması adına önemli bir aktarım aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla DYY'lerden kaynaklı yayılmalar ile girişimcilik arasında önemli bir ilişki mevcuttur ve girişimcilik, DYY'ler ile birlikte gelen teknoloji ve yönetsel becerileri ekonomiye aktararak büyüme ve kalkınmaya önemli katkılar vermektedir. Ek olarak, Acs ve diğerleri (2009), ekonomideki bilgi stokunun artmasının girişimcilik faaliyetlerini olumlu etkileyeceğini ancak hükümetlerin çeşitli düzenlemeler ile piyasaya müdahale etmelerinin ve ekonomik anlamda daha fazla düzenleme yapmalarının girişimcilik üzerinde olumsuz etkisi olabileceğini de belirtmişlerdir (Acs vd., 2009: 17).

Öte yandan, ÇUŞ'ların DYY'ler vasıtasıyla evsahibi ekonomiye girmesi ile birlikte rekabet düzeyinin artmasını piyasaya girişi zorlaştıran, dolayısıyla girişimciliği olumsuz etkileyen bir faktör olarak gören çalışmalar da mevcuttur. Rekabetin zorlayıcılığı yanında, ÇUŞ'ların ücretler konusundaki cazip davranışlarının da yerli firmalar açısından hem piyasaya giriş maliyetlerini artırma hem de girişimcilik faaliyetinde bulunmayı düşünen insanları bu firmalarda çalışmaya teşvik etmesi gibi nedenlerle girişimciliği olumsuz etkileyebileceği değerlendirilmektedir (Danakol vd., 2017: 609). Aşağıda yer alan Tablo 1'de ilgili ampirik literatürden örnekler sunulmaktadır.

Tablo 1. DYY'ler ile Girişimcilik İlişkisini İnceleyen Ampirik Çalışmalar

Çalışmayı Yapan	İncelenen Ülkeler	Dönem	Yöntem	Elde Edilen Sonuçlar
Backer ve Sleuwaegen (2003)	Belçika	1990-1995	EKK	DYY'lerin girişimcileri hem ürün hem de işgücü piyasalarından dışladığını tespit etmişlerdir.
Agosin ve Machado (2005)	Afrika, Asya ve Latin Amerika	1971-2000	GMM	DYY'lerin girişimcilik faaliyetlerini teşvik etmediğini tespit etmişlerdir.
Barbosa ve Eiriz (2009)	Portekiz	1986-2000	GMM	Yapılan ilk yatırımın etkisi olumlu iken, ek yatırımların girişimciliği olumsuz etkilediği belirtilmiştir.
Kim ve Li (2014)	104 ülke	2000-2009	Panel Veri Analizi	DYY'lerin girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkisinin siyasi istikrarsızlığın yaşandığı ülkelerde daha güçlü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Lee, Hong ve Sun (2014)	Güney Kore	2000-2004	GMM	DYY ile yeni firma oluşumu arasında ters U şeklinde bir ilişki bulmuşlardır.
Albulescu ve Tămăşilă (2014)	16 Avrupa ülkesi	2005-2011	Panel veri analizi	Dışarı doğru DYY ihtiyaç odaklı girişimcilik üzerinde pozitif etkilidir. İçeride doğru DYY ise fırsat odaklı girişimciliği olumlu etkilemektedir.
Wach ve Wojciechowski (2016)	Vişegrad ülkeleri	2000-2012	EKK	DYY ile girişimcilik faaliyetleri arasında pozitif ilişki bulmuşlardır.
Apostolov (2017)	Makedonya	2002-2013	Sansürlenmiş Değişken Modeli	DYY'lerin girişimcilik faaliyetlerini teşvik ettiğini tespit etmiştir.
Danakol, Estrin, Reynolds ve Weitzel (2017)	70 ülke	1999-2008	İki Aşamalı EKK	70 ülkenin tamamında DYY ile girişimcilik faaliyetleri arasında negatif ilişki tespit etmişlerdir.
Munemo (2018)	28 tane Afrika ülkesi	2004-2014	İki Aşamalı GMM	DYY'lerin gelişmiş finansal kurumlara sahip Afrika ülkelerinde girişimcilik faaliyetlerini olumlu etkilediğini bulmuştur.
Nxazonke ve van Wyk (2019)	Güney Afrika	2000-2018	Eşik Vektör Hata Düzeltme Modeli	DYY'lerin girişimcilik faaliyetleri üzerinde hem kısa hem de uzun vadeli olumlu etkisi bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Tran and Le (2019)	39 tane GOÜ	2004-2015	Panel Veri Analizi	Yönetim kalitesinin DYY'lerin girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkisi noktasında önemli bir etmen olduğunu tespit etmişlerdir.
Slesman, Abdullahi ve Mitra (2021)	97 tane GOÜ	2006-2016	GMM	Kurumsal kalite seviyesi yüksek olan ülkeler için DYY'lerin girişimciliği pozitif, düşük olan ülkeler için ise negatif etkilediğini tespit etmişlerdir.
Rani ve Kumar (2022)	BRICS ülkeleri	2002-2019	Panel Veri Analizi	DYY'lerin girişimciliği olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

YÖNTEM ve BULGULAR

DYY'lerin girişimcilik üzerindeki olumlu veya olumsuz etkisinin gelişen piyasalar özelinde belirlenmesi ve etkinin boyutlarının ülke grupları için incelenmesi amacıyla bir veri seti oluşturulmuştur. Bu amaç ile çalışmada ele alınan gelişmekte olan ülke piyasası sayısı 17 adettir. Bu ülkeler; Arjantin, Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Peru, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Güney Afrika, Tayland ve Türkiye'dir. Örneklem konu olan ülkelerin seçiminde, ilgilenilen dönem için aldıkları DYY miktarlarının diğer GOÜ'lerden fazla olmasına ve mümkün olduğunca geniş bir örneklem seti oluşturulmasına dikkat edilmiştir. Aldıkları DYY miktarları yüksek olan fakat çalışmada araştırılan bağımlı ve bağımsız değişkenler için verileri bulunmayan veya eksik gözlem sayısı fazla olan ülkeler çalışmaya dâhil edilememişlerdir. DYY-girişimcilik ilişkisinin incelendiği dönem 2010-2019 yılları arasındadır.

Modeller ve Veri Seti

Çalışmada DYY-girişimcilik ilişkisini incelemek adına farklı değişkenlerin ekonomik değişkenlerin eklendiği 4 adet model kullanılmıştır. Modellerde yer alan değişkenlere literatür takip edilerek karar verilmiştir.

Model 1: $lngirisimcilik_{it} = \beta_0 + \beta_1 dyy_{it} + \beta_2 nüfus_{it} + \beta_3 deflatör_{it} + \beta_4 kişibaşığısyih_{it} + \beta_5 girişimcilikniyeti_{it} + u_{it}$

Model 2: $lngirisimcilik_{it} = \beta_0 + \beta_1 dyy_{it} + \beta_2 nüfus_{it} + \beta_3 deflatör_{it} + \beta_4 kişibaşığısyih_{it} + \beta_5 girişimcilikniyeti_{it} + \beta_6 kredi_{it} + u_{it}$

Model 3: $lngirisimcilik_{it} = \beta_0 + \beta_1 dyy_{it} + \beta_2 nüfus_{it} + \beta_3 deflatör_{it} + \beta_4 kişibaşığısyih_{it} + \beta_5 girişimcilikniyeti_{it} + \beta_6 vergi_{it} + u_{it}$

Model 4: $lngirisimcilik_{it} = \beta_0 + \beta_1 dyy_{it} + \beta_2 nüfus_{it} + \beta_3 deflatör_{it} + \beta_4 kişibaşığısyih_{it} + \beta_5 girişimcilikniyeti_{it} + \beta_6 lnkur_{it} + u_{it}$

Modellerde yer alan β_0 sabit terimi, $\beta_{1,2,3,4,5,6}$ bağımsız değişkenlere ait katsayıları, u_{it} ise hata terimlerini simgelemektedir.

Modellerde yer alan bağımlı değişken *lngirisimcilik*, GEM tarafından hesaplanan, 18-64 yaş arası nüfus tarafından işletmeleri kuruluş aşamasında olan girişimciler ile yeni bir işletme kurmuş girişimcilerin toplamını temsil eden toplam erken dönem girişimcilik faaliyeti verisidir. 1999 yılından bu yana ülkeler arasında girişimcilik faaliyetlerine ilişkin raporlar sunan GEM, girişimcilik konusunda Dünya Bankası, OECD gibi başlıca uluslararası organizasyonlar arasında yer almakta ve dünyanın en kapsamlı girişimcilik projesi olarak değerlendirilmektedir (GEM, 2020: 22). Değişken logaritmik dönüşüm yapılarak kullanılmıştır.

Modellerde yer alan ve temel açıklayıcı değişken olarak kullanılan *dyy* değişkeni evsahibi ülkelere gelen stok DYY miktarının GSYİH içerisindeki payıdır. Modellerde yer alan kontrol değişkenleri ise nüfus artış oranı (*nüfus*), makroekonomik istikrarın göstergesi olarak GSYİH deflatörü (*deflatör*), kişi başı GSYİH (*kişibaşığısyih*), girişimcilik faaliyetinde bulunmayı düşünen insanların göstergesi olarak girişimcilik niyeti (*girisimcilikniyeti*), özel sektöre verilen yurt içi kredilerin GSYİH içerisindeki payı (*kredi*), ABD dolarına göre döviz kuru (*lnkur*) ve gelir, kâr ve sermaye kazançları üzerindeki vergi oranı (*vergi*) değişkenleridir. Kişi başı GSYİH ve döviz kuru değişkenleri logaritmik dönüşümleri yapılarak kullanılmıştır.

DYY miktarının GSYİH içerisindeki payı verisi Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)'ndan, nüfus artış oranı, devlet harcamalarının GSYİH içerisindeki payı,

GSYİH deflatörü, kişi başı GSYİH, özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içerisindeki payı ve vergi oranı verileri Dünya Bankası'ndan, döviz kuru verisi PWT'den elde edilmiştir. Girişimcilik niyeti verisi ise GEM'den elde edilmiştir.

Modellerde yer alan *deflatör* değişkeni, girişimcilik açısından kurulan işletmelerin uzun vadeli projeler geliştirebilmeleri, varlıklarını sürdürebilmeleri ve yeni işletmelerin kurulabilmesi için uygun ortam sağlamaktadır (Zidouemba ve Elitcha, 2018: 467). Dolayısıyla, deflatör değişkeninin girişimcilik üzerinde negatif etkisi beklenmektedir.

Girişimcilik açısından *nüfus*, evsahibi ülke pazarının göstergesi olarak kullanılmaktadır. Nüfusun artması mal ve hizmetlere olan talebin de artmasını sağlar (Kim ve Li, 2014: 219; Pathak vd., 2015: 341). Dolayısıyla nüfus artış oranının yükselmesinin girişimciliği pozitif etkilemesi beklenmektedir.

Girişimcilik niyeti değişkeni, GEM tarafında henüz girişimcilik faaliyetinde bulunmayan ve üç yıl içerisinde bir iş kurmayı planlayan 18-64 yaş arası nüfusu (girişimcilik faaliyetinin herhangi bir aşamasında yer alan kişiler hariç) temsil etmektedir. Dolayısıyla, DYY-girişimcilik ilişkisinin incelendiği modellerde kullanılan girişimcilik niyetinde meydana gelecek bir artışın girişimciliği pozitif etkilemesi gerekmektedir.

Kişi başı GSYİH ise ulusal ekonomik gelişmişlik seviyesini temsil etmektedir ve (cari fiyatlarla) Amerikan doları cinsindedir. Girişimcilik için oldukça önemli bir gösterge olan kişi başı GSYİH ile ilgili diğer çalışmalarda elde edilen sonuçlar ise karmaşıktır. Kişi başı GSYİH'nin daha yüksek olduğu, ekonomik gelişmişlik seviyesi daha yüksek ülkelerde, iş fırsatları daha fazla olduğu için insanlar girişimcilik faaliyetinde bulunmak yerine mevcut firmalarda çalışmayı tercih edebilmektedirler. Kişi başı GSYİH'nin daha düşük olduğu GOÜ'de ise daha iyi iş fırsatlarının kısıtlı olması insanları kendi işlerini kurmaya yani girişimcilik faaliyetinde bulunmaya itebilmektedir (Arin vd., 2015: 610-611; Acs vd., 2008: 220). Dolayısıyla, bu çalışmada GOÜ incelendiği için kişi başı GSYİH'daki artışın girişimciliği negatif etkilemesi beklenmektedir.

Diğer bir kontrol değişkeni olan *özel sektöre verilen yurt içi kredilerin miktarında ki artışlar* yatırımların daha kolay yapılmasına yardımcı olmaktadır. Ek olarak, özel sektöre verilen kredi miktarı finansal gelişmişlik seviyesinin bir göstergesi olarak kullanılmaktadır (Abdullah ve Chowdhury, 2020: 172; Rahman ve Inaba, 2020: 10). Ayrıca bu değişken, finans sektörü tarafından sağlanan yurt içi kredi ve bankalar tarafından özel sektöre verilen yurt içi krediler gibi göstergelerden daha kapsamlıdır (Munemo, 2018: 374). Dolayısıyla kredi miktarındaki artışların girişimciliği pozitif etkilemesi beklenmektedir.

Son olarak, literatürde girişimcilik faaliyetlerini etkileyebileceği öne sürülen gelir, kâr ve sermaye kazançları üzerindeki vergi oranı ve ABD dolarına göre döviz kuru değişkenleri de DYY-girişimcilik ilişkisinin incelendiği modellerde kontrol değişkenleri olarak kullanılmıştır (Kim ve Li, 2014: 219; Pathak vd., 2015: 341).

YÖNTEM

Bu çalışmada, panel veri yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin en önemli avantajı verilerin zamanla değişimi göz önüne alındığında verinin heterojenliğini hesaba katarak analize imkân vermesidir. Bir başka avantaj ise panel verilerin Baltagi (2005)'nin belirttiği üzere "daha fazla bilgilendirici veri, daha fazla değişkenlik, daha az çoklu doğrusal bağlantı ve daha fazla etkinlik" olmasına imkan tanınmasıdır.

Statik panel veri modellerinde havuzlanmış EKK, sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modelleri kullanılmaktadır. Havuzlanmış EKK yönteminde yatay kesit değişkenlerinin homojen olduğu

varsayılmaktadır ve buna göre analiz yapılarak sonuçlara ulaşılmaktadır. Sabit etkiler modelinde eğitim katsayılarının değişiklik göstermediği yani homojen olduğu, sabit katsayıların ise homojen olmadığı yani birimlere, zamana veya her ikisine göre değiştiği varsayımına dayanarak analiz yapılmaktadır (Tatoğlu, 2020: 52-53). Tesadüfi etkiler modeli ise yatay kesite ve zamana bağlı şekilde gerçekleşen değişimler, hata teriminin bileşeni olarak modele dahil edilmekte ve bu durum sonucunda sabit etkiler modelinde bahsedilen serbestlik derecesi sorunu ortadan kalkmaktadır (Gujarati, 2003: 652).

Panel Veri Tahmin Yönteminin Belirlenmesi

Breusch-Pagan testi havuzlanmış EKK ile tesadüfi etkiler modelleri arasında tercih yapmak için kullanılmaktadır ve havuzlanmış EKK modelinin kalıntılarına dayanan Lagrange Multiplier testidir. Breusch-Pagan testinde sıfır hipotezi birim etkilerin sıfır olduğunu ($H_0: \sigma_\mu^2 = 0$) varsaymakta ve sıfır hipotezinin kabul edilmesi durumunda havuzlanmış modelin uygun olduğunu belirtmektedir. Sıfır hipotezinin reddedilmesi ise birim etkilerin varlığını belirtmekte ve tesadüfi etkiler modelinin uygun olduğunu göstermektedir (Baltagi, 2005: 59).

Havuzlanmış EKK ile sabit etkiler modeli arasında hangi modelin daha uygun olduğuna yönelik olarak F testi uygulanmaktadır. F testinin tüm birim etkilerin sıfıra eşit olduğu yönündeki sıfır hipotezinin reddedilmesi sabit etkiler modelinin uygun olduğu anlamına gelmektedir (Tatoğlu, 2020: 35).

Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerinden hangisinin daha uygun olduğunu belirlemek için ise Hausman testi uygulanmaktadır. Hausman testinin sıfır hipotezi bağımsız değişkenler ile hata terimi arasında ilişki olmadığı yönündedir. Sıfır hipotezi kabul edildiği takdirde tesadüfi etkiler modelinin uygun olduğu, reddedildiği takdirde ise sabit etkiler modelinin uygun olduğu sonucuna ulaşılır (Gujarati, 2003: 651).

BULGULAR

DYY-girişimcilik ilişkisinin araştırılması için kurulan modellere öncelikli olarak çoklu doğrusal bağlantı testi uygulanmıştır.

Tablo 3. DYY-Girişimcilik İlişkisinin İncelendiği Modeller İçin Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi

Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
dyy	1.46	dyy	1.55	vergi	3.41	dyy	1.82
kişi başı gsyih	1.32	kişi başı gsyih	1.34	kişi başı gsyih	2.29	kişi başı gsyih	1.59
girişimcilik niyeti	1.25	girişimcilik niyeti	1.32	nüfus	2.23	lnkur	1.54
nüfus	1.16	deflatör	1.21	dyy	2.19	girişimcilik niyeti	1.33
deflatör	1.15	nüfus	1.21	girişimcilik niyeti	1.55	nüfus	1.17
Ortalama VIF	1.27	kredi	1.17	deflatör	1.17	deflatör	1.17
		Ortalama VIF	1.30	Ortalama VIF	2.14	Ortalama VIF	1.44

Tablo 4. Panel Veri Model Seçimi İçin Testler

Modeller	F Testi	Breusch-Pagan Testi	Hausman Testi
Model 1	7.48 (0.0000)	67.54 (0.0000)	8.90 (0.1132)
Model 2	7.42 (0.0000)	62.41 (0.0000)	10.12 0.1195
Model 3	7.45 (0.0000)	67.52 (0.0000)	10.06 (0.1222)
Model 4	7.35 (0.0000)	55.97 (0.0000)	10.90 (0.0914)

Not: Parantez içleri olasılık değerlerini göstermektedir.

Elde edilen sonuçlarda değişkenlerin VIF değerlerinin 10'un altında olduğu görülmektedir ve bu nedenle modelde çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığına karar verilmiştir.

VIF testinden sonra panel veri analizinde kullanılan havuzlanmış EKK, sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerinden hangisinin seçilmesinin uygun olduğuna karar verilebilmesi için F testi, Breusch-Pagan lagrange çarpanı testi ve Hausman testi uygulanmıştır.

Sabit etkiler modelinin uygun olup olmadığını ve birim etkilerin varlığını sınamak için F testi uygulanmıştır. Tablo 4'de yer alan F testi sonuçlarına göre tüm birim etkilerin sıfıra eşit olduğu yönündeki sıfır hipotezi reddedilmiştir. Bu durum, havuzlanmış EKK yönteminin uygun olmadığını ve sabit etkiler modelinin uygun olduğunu göstermektedir.

Havuzlanmış EKK yöntemi ile tesadüfi etkiler modeli arasında tercih yapabilmek için ise Breusch-Pagan lagrange çarpanı testi kullanılmıştır. Test sonuçlarına göre birim etkilerin sıfır olduğunu varsayan sıfır hipotezi reddedilmiş ve havuzlanmış EKK yöntemi karşısında tesadüfi etkiler modelinin uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Uygulanan F testi ve Breusch-Pagan lagrange çarpanı testleri sonucu modellerde birim etkilerin olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, var olan birim etkilerin bağımsız değişkenler ile korelasyonlu olup olmadığını, yani sabit etkiler ile tesadüfi etkiler modellerinden hangisinin uygun olduğunu belirlemek için Hausman testi uygulanmıştır.

Tablo 4'te yer alan Hausman testi sonuçlarına göre bağımsız değişkenler ile hata terimi arasında ilişki olmadığı yönündeki sıfır hipotezi olasılık değerleri 0.05'ten büyük olduğu için reddedilememiş ve uygun modelin tesadüfi etkiler modeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kurulan tesadüfi etkiler modelleri, değişen varyans ve oto korelasyon sorunlarına karşı dirençli tahminciler elde edilmesini sağlayan Huber-White standart hatalar ile tahmin edilmiştir.

Tablo 5. Tesadüfi Etkiler Yöntemi Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
dyy	0.00397** (0.00174)	0.00416** (0.00184)	0.00417** (0.00178)	0.00475*** (0.00171)
nüfus	0.0538 (0.0829)	0.0593 (0.0848)	0.0555 (0.0899)	0.0475 (0.0881)
deflatör	-0.000160*** (5.52e-05)	-0.000225** (0.000109)	-0.000168*** (5.64e-05)	-0.000143*** (4.95e-05)
kişi başı gsyih	-0.209** (0.0927)	-0.206** (0.0981)	-0.209** (0.0968)	-0.242** (0.104)
girişimcilik niyeti	0.0255*** (0.00462)	0.0253*** (0.00457)	0.0254*** (0.00476)	0.0257*** (0.00451)
kredi		-0.000540 (0.00116)		
vergi			-0.00115 (0.00545)	
lnkur				-0.0179 (0.0141)
Sabit	3.634*** (0.865)	3.648*** (0.894)	3.666*** (0.908)	3.959*** (1.001)
R2: within=	0.3305	0.3215	0.3174	0.3318
between=	0.7361	0.7269	0.7385	0.7427
overall=	0.6426	0.6385	0.6455	0.6507
Gözlem Sayısı	139	138	137	139
Ülke Sayısı	17	17	17	17

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içlerinde robust standart hatalar yer almaktadır.

Model uygunluk testlerimizin ardından modellerimiz için uygulanan tesadüfi etkiler regresyon analizi sonuçları aşağıdaki Tablo 5'de sunulmaktadır. Görülebileceği üzere, girişimcilik üzerinde DYY'ler, oluşturulan dört model için de anlamlı ve pozitif etkiye sahiptir. Yani incelenen yıllar içerisinde yabancı yatırım girişinin gelişen piyasalarda girişimcilik faaliyetlerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer değişkenler için elde edilen sonuçlara bakıldığında, nüfus artış oranı değişkeni beklenildiği gibi tüm modellerde pozitif katsayıdır, ancak istatistiki olarak modellerin tamamında anlamsızdır. Fiyat istikrarı göstergesi olan deflatör değişkeni modellerin tamamında anlamlı ve beklenildiği gibi negatif etkiye sahipken, Kişi başı GSYİH değişkeni de beklenildiği gibi girişimcilik üzerinde tüm modellerde negatif ve anlamlı etkiye sahiptir. Girişimcilik niyeti ise anlamlı ve beklenildiği gibi pozitif etkiye sahiptir.

Model 2’de korelasyon etkisinden arındırmak amaçlı farklı regresyonlarda değerlendirdiğimiz değişkenlerden özel sektöre verilen kredi miktarını temsilen kullanılan *kredi* değişkeni sonuçları sunulmaktadır. Bu değişken için elde edilen kat sayı beklentinin tersine negatiftir, ancak değişken istatistiki olarak anlamsızdır. Model 3’de yer alan *vergi* değişkeni ise beklenildiği gibi negatif katsayılı ancak istatistiki olarak anlamsızdır. Benzer şekilde, Model 4’te yer alan döviz kuru değişkeni de beklenildiği gibi negatif katsayıya sahiptir, ancak bu değişkende istatistiki olarak anlamsızdır.

Ülke Gruplarının İncelenmesi

Tablo 6’da yer alan tesadüfi etkiler yöntemi sonuçları ile DYY’ler ile girişimcilik arasında tespit edilen pozitif ilişki, farklı ülke grupları için de incelenmiştir. OECD ve BRICS ülkeleri için tesadüfi etkiler yöntemi kullanılarak elde edilen sonuçlar aşağıdaki Tablo 6’da Asya, Avrupa ve Güney Amerika kıtalarında yer alan ülkeler için elde edilen sonuçlar ise Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 6 ve 7’de yer alan sonuçlara göre tüm ülke grupları için modellerin tamamında DYY değişkeni pozitif katsayıya sahiptir. OECD ülkeleri için DYY’ler girişimcilik üzerinde Model 1 ve Model 2 sonuçlarına göre pozitif ve anlamlı etkiye sahiptirler. Model 3 ve Model 4’de ise DYY değişkeni pozitif katsayılı fakat istatistiki olarak anlamsızdır. BRICS ülkeleri içinde kurulan dört modelde de DYY’ler pozitif katsayılı ancak modellerin tamamında istatistiki olarak anlamsızdır. Asya ve Avrupa ülkeleri için ise tüm modellerde DYY’ler girişimcilik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptirler. Güney Amerika ülkelerinde ise DYY değişkeni modellerin tamamında pozitif katsayıya sahiptir ancak bu pozitif etki yalnızca Model 4’de istatistiki olarak anlamlıdır.

Tablo 6. OECD ve BRICS Ülkeleri İçin Tesadüfi Etkiler Yöntemi Sonuçları

Değişkenler	OECD				BRICS			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
dyy	0.00400*** (0.00144)	0.00259* (0.00143)	0.00134 (0.00158)	0.00229 (0.00275)	0.00650 (0.00520)	0.00639 (0.00535)	0.00627 (0.00507)	0.00727 (0.00479)
nüfus	0.150* (0.0839)	0.141* (0.0813)	0.0271 (0.120)	0.130 (0.117)	-0.179 (0.172)	-0.209 (0.144)	-0.442** (0.188)	-0.303 (0.210)
deflatör	0.00165 (0.00107)	0.00118 (0.00104)	0.00118* (0.000713)	0.00196* (0.00118)	-0.000163** (7.40e-05)	-0.000250** (0.000108)	-0.000173** (6.97e-05)	-0.000134* (7.63e-05)
kişi başı gsyih	-0.195** (0.0831)	-0.204** (0.0940)	-0.244*** (0.0822)	-0.202* (0.113)	-0.233*** (0.0696)	-0.249*** (0.0836)	-0.183** (0.0780)	-0.329*** (0.0965)
girişimcilik niyeti	0.0147*** (0.00564)	0.0133** (0.00612)	0.0141** (0.00568)	0.0120 (0.00889)	0.0240*** (0.00413)	0.0228*** (0.00469)	0.0228*** (0.00439)	0.0211*** (0.00561)
kredi		0.00305 (0.00270)				0.000153 (0.00249)		
vergi			0.0147 (0.0122)				0.00808 (0.00750)	
lnkur				0.0380 (0.0435)				-0.101 (0.0878)
Sabit	3.506*** (0.785)	3.591*** (0.896)	3.941*** (0.775)	3.561*** (1.080)	3.993*** (0.661)	4.181*** (0.693)	3.577*** (0.728)	5.228*** (1.238)
R2: within=	0.3629	0.3583	0.3610	0.3715	0.3403	0.3369	0.3382	0.3390
between=	0.8134	0.7952	0.8314	0.7781	0.7311	0.7019	0.7122	0.7731
overall=	0.7094	0.7021	0.7272	0.6871	0.6392	0.6231	0.6280	0.6740
Gözlem Sayısı	139	138	137	139	139	138	137	139
Ülke Sayısı	17	17	17	17	17	17	17	17

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içlerinde robust standart hatalar yer almaktadır.

Tablo 7. Asya, Avrupa ve Güney Amerika Ülkeleri İçin Tesadüfi Etkiler Yöntemi Sonuçları

Değişkenler	ASYA				AVRUPA				GÜNEY AMERİKA			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
dyy	0.0173*** (0.00644)	0.0282*** (0.00899)	0.0159** (0.00783)	0.0198*** (0.00753)	0.00740*** (0.00120)	0.00731*** (0.000948)	0.00852*** (0.00238)	0.00615*** (0.00178)	0.00383 (0.00260)	0.00425 (0.00265)	0.00344 (0.00288)	0.00558*** (0.00180)
nüfus	-0.417** (0.167)	-1.266*** (0.132)	-0.272 (0.280)	-0.614*** (0.109)	0.289*** (0.0734)	0.290*** (0.0825)	0.314*** (0.0768)	0.305*** (0.0758)	-0.0542 (0.108)	-0.0500 (0.120)	-0.0534 (0.111)	-0.0884 (0.0950)
deflatör	-0.00406 (0.00330)	-0.0117** (0.00456)	-0.00206 (0.00384)	-0.00918 (0.00601)	0.00195 (0.00188)	0.00183 (0.00196)	0.00209 (0.00171)	0.00186 (0.00177)	-0.000344*** (4.42e-05)	-0.000469*** (6.22e-05)	-0.000340*** (4.78e-05)	-0.000296*** (7.38e-05)
kişi başı gsyih	-0.304** (0.119)	0.0290 (0.140)	-0.263** (0.119)	-0.294** (0.117)	-0.240*** (0.0848)	-0.223*** (0.0824)	-0.296*** (0.0769)	-0.292*** (0.0909)	-0.0749 (0.0850)	-0.0631 (0.0969)	-0.0938 (0.0893)	-0.0838 (0.112)
girişimcilik niyeti	0.0305*** (0.00921)	0.0239*** (0.00874)	0.0313*** (0.0109)	-0.244** (0.114)	0.0228** (0.0101)	0.0228** (0.00977)	0.0238** (0.0113)	0.0232** (0.0104)	0.0113* (0.00687)	0.0114 (0.00714)	0.0113* (0.00672)	0.0131* (0.00774)
kredi		-0.0113*** (0.00212)				-0.00126 (0.00331)				-0.000787 (0.00166)		
vergi			-0.00927 (0.0110)				-0.00950 (0.0140)				0.00229 (0.00635)	
lnkur				0.0674*** (0.0229)				0.0317 (0.0391)				-0.0307 (0.0242)
Sabit	4.854*** (0.928)	4.677*** (1.104)	4.515*** (1.085)	4.835*** (0.974)	3.426*** (0.849)	3.349*** (0.802)	3.992*** (0.796)	3.880*** (0.918)	3.234*** (0.816)	3.170*** (0.905)	3.368*** (0.874)	3.309*** (1.073)
R2: within=	0.3569	0.3632	0.3409	0.3560	0.3653	0.3649	0.3533	0.3702	0.3698	0.3635	0.3566	0.3720
between=	0.8180	0.8425	0.8411	0.8477	0.8416	0.8982	0.8918	0.8361	0.8211	0.8160	0.8306	0.8228
overall=	0.7024	0.7233	0.7188	0.7258	0.7256	0.7698	0.7636	0.7270	0.7193	0.7155	0.7284	0.7218
Gözlem	139	138	137	139	139	138	137	139	139	138	137	139
Ülke Sayısı	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içlerinde robust standart hatalar yer almaktadır.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Özellikle son 30 yıllık dönemde, DYY'lerin ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınması üzerindeki etkisi önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu doğrultuda, büyüme ve kalkınma üzerinde önemli bir etkiye sahip olan girişimcilik faaliyetleri de ciddi bir ilgi çekmiş ve bu konu hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Girişimcilik üzerinde DYY'lerin nasıl bir etkiye sahip olduğuna ilişkin ampirik çalışmalarda hem olumlu hem de olumsuz etkiler tespit edilmiştir. Dolayısıyla ilgili literatürde DYY'lerin etkileri konusunda bir belirsizlik söz konusudur. Literatürdeki bu belirsizlik ve özellikle gelişen piyasaların son yıllarda önemli teşvikler vererek DYY'leri kendi ekonomilerine çekmeye çalıştığı düşünüldüğünde, konunun gelişen piyasalar açısından tam olarak anlaşılması oldukça önem kazanmaktadır.

Bu nedenle çalışmamızda, geniş bir ülke grubu için güncel veriler kullanarak DYY'lerin girişimcilik üzerindeki etkisini belirlemeye çalıştık. 17 adet gelişen piyasa ekonomisinden oluşan ve 2010-2019 arası dönemini inceleyen panel veri analizimiz sonucunda DYY'lerin girişimcilik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, DYY'lerin girişimcilik üzerindeki pozitif etkisi, farklı ülke grupları için incelendiğinde de geçerlidir. OECD ülkeleri içerisinde yer alan gelişen piyasalardaki aktörler ülkelere giren yabancı yatırımlardan girişimcilik anlamında olumlu fayda sağlamışlardır. BRICS ülkeleri için ise ilişki pozitif fakat istatistiki olarak anlamsızdır. Sonuçlar bu ülkelere giren yabancı yatırımların boyutu düşünüldüğünde daha çok anlam kazanmaktadır. Dünyanın üretim fabrikası haline gelen bu ülkelerin girişimcilik faaliyetinde yeterli seviyede olmadığı sonucuna varılabilir.

Asya ve Avrupa ülkeleri için ise tüm modellerde DYY'ler girişimcilik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptirler. Güney Amerika ülkeleri için de DYY değişkeni modellerin tamamında pozitif katsayıya sahiptir ancak bu pozitif etki yalnızca bir modelde istatistiki olarak anlamlıdır. Güney Amerika bölgesindeki gelişen ülkelerin girişimcilik faaliyetlerinde diğer bölgelere göre geride olduğu, en azından yabancı yatırımlardan Asya ve Avrupa'daki gelişen ülkeler kadar fayda sağlayamadığı sonucuna varılabilir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında çalışmamız gelişen piyasalar açısından yabancı yatırımların sadece literatürde ortaya konan sermaye birikimi, istihdam ve verimlilik açısından değil girişimcilik anlamında da önemli olduğu sonucuna varmıştır. DYY'lerin girişimcilik üzerindeki pozitif etkisinin yatırımlar ile birlikte meydana gelen talep artışından kaynaklandığı söylenebilir. Bu talep artışı, DYY'ler yoluyla evsahibi ekonomiye giren ÇUŞ'ların tedarikçi pozisyonunda bulunarak daha kaliteli girdiler üretmesi ve ÇUŞ'ların ara girdilerini evsahibi ülkeden tedarik etmeleri sonucu meydana gelmektedir. Bilgi aktarımı ve rekabet koşulları yoluyla da girişimci faaliyetler beslenebilmektedir. Sonuçta, nasıl olduğundan bağımsız olarak bulgularımız yabancı yatırımların teşvik edilmesinin gelişen ülkelerin yerel aktörlerini de canlandırdığını göstermek açısından önemlidir.

Çalışmamız incelenen ülkelerin kendilerine özgü yapısal, kültürel koşullarını ve dış yatırımların motivasyon ve türlerine göre girişimcilikle etkileşimlerini ayrıştırma konusunda yetersizdir. İleriki çalışmalar gelişmekte olan ülkelerin kurumsal yapılarını, kültürel farklılıklarını ve girişimcilik için uygulanan farklı teşvik politikalarını kıyaslayarak DYY'ler ile girişimcilik arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamıza katkıda bulunabilir. Aynı şekilde yabancı yatırımların hangi sektörlerde ve hangi piyasaya giriş yöntemleri ile girişimciliğe daha çok katkısı olduğu konusu incelenmeye muhtaçtır.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

1. yazar makaleye kaynak incelemesi, veri toplanması/analizi ve yazım konusunda katkıda bulunmuştur.
2. yazar tez danışmanı olarak araştırma sorusunun belirlenmesi, kaynak ve veri toplanması, yöntemin belirlenmesi, veri analizi, sonuçların tartışılması ve çalışmanın makale şekline dönüştürülmesinde katkıda bulunmuştur. Yazarların makaleye katkıları eşittir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, M. and Chowdhury, M. (2020). Foreign Direct Investment and Total Factor Productivity: Any Nexus? *Margin: The Journal of Applied Economic Research, National Council of Applied Economic Research*, 14(2), 164-190.
- Acs, Z. J., Braunerhjelm, P., Audretsch, D. B. and Carlsson, B. (2009). The Knowledge Spillover Theory of Entrepreneurship. *Small Business Economics*, 32(1), 15-30.
- Acs, Z. J., Desai, S. and Hessels, J. (2008). Entrepreneurship, Economic Development and Institutions. *Small Business Economics*, 31(3), 219-234.
- Agosin, M. R. and Machado, R. (2005). Foreign Investment in Developing Countries: Does It Crowd In Domestic Investment? *Oxford Development Studies*, 33(2), 149-162.
- Albulescu, C. T. and Tămăşilă, M. (2014). The Impact of FDI On Entrepreneurship in the European Countries. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 124, 219-228.
- Apostolov, M. (2017). The Impact of FDI on The Performance and Entrepreneurship of Domestic Firms. *Journal of International Entrepreneurship*, 15(4), 390-415.
- Arin, K. P., Huang, V. Z., Minniti, M., Nandialath, A. M. and Reich, O. F. (2015). Revisiting the Determinants of Entrepreneurship: A Bayesian Approach. *Journal of Management*, 41(2), 607-631.
- Askın, A., Nehir, S. ve Vural, S. Ö. (2011). Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 55-72.
- Ayyagari, M. and Kosová, R. (2010). Does FDI Facilitate Domestic Entry? Evidence from the Czech Republic. *Review of International Economics*, 18(1), 14-29.
- Backer, K. D. and Sleuwaegen, L. (2003). Does Foreign Direct Investment Crowd Out Domestic Entrepreneurship? *Review of Industrial Organization*, 22(1), 67-84.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. John Wiley and Sons, Ltd.
- Barbosa, N. and Eiriz, V. (2009). The Role of Inward Foreign Direct Investment on Entrepreneurship. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 5, 319-339.
- Danakol, S. H., Estrin, S., Reynolds, P. and Weitzel, U. (2017). Foreign Direct Investment via MveA and Domestic Entrepreneurship: Blessing or Curse? *Small Business Economics*, 48(3), 599-612.
- Dees, J. G. (1998). The Meaning of "Social Entrepreneurship". *Kauffman Foundation and Stanford University*, 1-5.
- GEM. (2020). *Global Entrepreneurship Monitor 2019/2020 Global Report*. London: Global Entrepreneurship Research Association, London Business School.
- Gujarati, D. N. (2003). *Basic Econometrics*. Newyork: McGraw-Hill Higher Education.
- Kim, P. H. and Li, M. (2014). Injecting Demand Through Spillovers: Foreign Direct Investment, Domestic Socio-Political Conditions and Host-Country Entrepreneurial Activity. *Journal of Business Venturing*, 29(2), 210-231.
- Kirzner, I. M. (1973). *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: The Univerity of Chicago Press.
- Kirzner, I. M. (1997). Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach. *Journal of Economic Literature*, 35(1), 60-85.

- Landström, H. (2015). *Pioneers in Entrepreneurship and Small Business Research*. Boston, United States of America: Springer Science Business Media, Inc.
- Lee, I. H., Hong, E. and Sun, L. (2014). Inward Foreign Direct Investment and Domestic Entrepreneurship: A Regional Analysis of New Firm Creation in Korea. *Regional Studies*, 48(5), 910-922.
- Munemo, J. (2018). Entrepreneurial Success In Africa: How Relevant Are Foreign Direct Investment and Financial Development? *African Development Review*, 30(4), 372-385.
- Nxazonke, B. and Wyk, R. B. (2019). The Role of Foreign Direct Investment (FDI) on Domestic Entrepreneurship in South Africa. *Development Southern Africa*, 37(4), 587-600.
- Pathak, S., Laplume, A. and Xavier-Oliveira, E. (2015). Inbound Foreign Direct Investment and Domestic Entrepreneurial Activity. *Entrepreneurship ve Regional Development*, 27(2-6), 334-356.
- Rahman, A. M. and Inaba, K. (2020). Financial Integration and Total Factor Productivity: In Consideration of Different Capital Controls and Foreign Direct Investment. *Journal of Economic Structures, Springer; Pan-Pacific Association of Input-Output Studies*, 9(1), 1-20.
- Rani, R. and Kumar, N. (2022). Does Foreign Direct Investment Facilitate Entrepreneurial Activities? . *FIIB Business Review*, <https://doi.org/10.1177/23197145221078651>.
- Sciascia, S. and Vita, R. D. (2004). The Development of Entrepreneurship Research. *Liuc Papers n. 146, Serie Economia Aziendale* 9, 1-37.
- Slesman, L., Abdullahi, Y. and Mitra, J. (2021). Foreign direct investment and entrepreneurship: Does the role of institutions matter? *International Business Review*, 30(4), 1-28.
- Tatoğlu, F. Y. (2020). *İleri Panel Veri Analizi; Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Tran, N. H. and Le, C. D. (2019). Governance Quality, Foreign Direct Investment, and Entrepreneurship In Emerging Markets. *Journal of Asian Business and Economic Studies*, 26(2), 238-264.
- UNCTAD. (2019). *World Investment Report 2019 Special Economic Zones*. Geneva: United Nations.
- Wach, K. and Wojciechowski, L. (2016). Inward FDI and Entrepreneurship Rate: Empirical Evidence on Selected Effects of FDI In Visegrad Countries. *Journal of Economics and Management*, 24(2), 42-54.
- Zidouemba, P. R. and Elitcha, K. (2018). Foreign Direct Investment and Total Factor Productivity: Is There Any Resource Curse? *Modern Economy*, 9(3), 463-483.